

MR SLADANA JOVANOVIĆ*

Mogući pravci preispitivanja instituta uslovnog otpusta

- s osvrtom na francuska rešenja -

U radu je analizirana koncepcija uslovnog otpusta sa izdržavanja kazne zatvora u pozitivnom pravu Srbije, pri čemu se posebno akcentuje potreba njenog preispitivanja i normativnog preuređenja. Osnovni prigovori se tiču nedostatka nadzora nad uslovno opuštenim, kao i pretpostavki za uslovno otpuštanje koje su postavljene dosta široko i neodređeno, što je u raskoraku sa uporednopravnim rešenjima. Kao dobar model predstavljen je sistem uslovnog otpuštanja u francuskom pravu koji je nedavno i noveliran, a koji bi mogao biti uzor za unapređenje sistema uslovnog otpuštanja kod nas.

Ključne reči: uslovni otpust, izvršenje kazne, sudska nadležnost, Francuska.

Uvod

Institut uslovnog otpusta spada u red onih instituta kojima nauka krivičnog prava, penologija i kriminalna politika nisu posvetile dovoljno pažnje, iako se radi o institutu sa krivičnopravnom, penološkom i kriminalnopolitičkom dimenzijom. Moglo bi se zaključiti da se radi o marginalnom problemu koji veći značaj dobija jedino u penološkoj praksi, a ne i u teoriji i naučno-istraživačkom radu u pomenutim oblastima. Zanimanje za ovaj institut obično ostaje na deskriptivnoj ravni, bez posebnog interesovanja za njegovo pravo značenje i funkciju.

Cilj ovog rada je upravo osvetljavanje ovog, predugo zanemarenog instituta, istina sa brojnim slabostima, ali i potencijalima čije bi razvijanje imalo pozitivnog uticaja na sankciju za koju je on prirodno vezan (a koja je i te kako podvrgnuta kritici), kao i na ostvarenje ciljeva krivičnog prava i kriminalne politike.

Pojam i elementi uslovnog otpusta

Najopštije određen, uslovni otpust predstavlja otpuštanje osuđenika sa izdržavanja kazne lišenja slobode pre isteka izrečene kazne, a po ispunjenju određenih pretpostavki i uz obavezu poštovanja određenih uslova. Kazna se smatra izdržanom kada uslovni otpust istekne, ukoliko uslovno otpušteni nije prekršio postavljene mu uslove, dok se u suprotnom uslovni otpust (obavezno ili fakultativno) opoziva, a uslovno otpušteni vraća na izdržavanje kazne.

Ovakvo određenje uslovnog otpusta u potpunosti odgovara konceptu uslovnog otpusta u krivičnom pravu Srbije, kao i svim onim sistemima koji ne poznaju neku formu nadzora nad uslovno otpuštenim osuđenikom. Ipak, radi potpunijeg sagledavanja ove ustanove (i isticanja važnog nedostatka našeg sistema) treba skrenuti pažnju na okolnost da je u mnogim krivičnopravnim sistemima upravo vršenje nadzora nad uslovno otpuštenim jedan od konstitutivnih elemenata uslovnog otpusta. U tom smislu bi uslovni otpust mogao biti određen kao *otpuštanje osuđenika pod određenim uslovima da ostatak kazne izdrži na slobodi pod starateljstvom države i nadzorom i tretmanom nadležnog organa (parole officer)*.¹

Dva osnovna sistema se izdvajaju i u pogledu proceduralne dimenzije uslovnog otpuštanja: administrativni, gde je uslovni otpust u nadležnosti upravnog organa, najčešće ministarstva pravde i sistem u kome je uslovni otpust u nadležnosti suda. Naš sistem uslovnog otpuštanja je bio administrativni sve do 2002. godine kada je stupio na snagu Zakonik o krivičnom postupku² koji je ustanovio sudsku nadležnost po pitanju odlučivanja o uslovnom otpustu.

* Mr Sladana Jovanović je istraživačica Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu i članica Viktimološkog društva Srbije, E-mail:sladja29@eunet.yu

1 Doeren, S. E., Hageman, M. J. (1982) *Community Corrections*, Cincinnati: Anderson Publishing Co., str. 22.

2 *Zakonik o krivičnom postupku*, Službeni list SRJ, br. 70/2001.

Ipak, osim ove, iako izuzetno važne promene u sistemu uslovnog otpuštanja, drugih – materijalnih nije bilo. Tako se osuđenik i dalje *može* uslovno otpustiti ako je izdržao polovinu izrečene kazne zatvora, a izuzetno i ako je izdržao trećinu kazne pod uslovom da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično delo (čl. 38. OKZ)³. Posebno je regulisano uslovno otpuštanje sa izdržavanja (novouvedene) kazne zatvora u trajanju od 40 godina (uslovni otpust dolazi u obzir posle najmanje 20 godina), ali ovakva formulacija zapravo ne modifikuje bitno već postavljene, opšte uslove.

U potpunost slike o uslovnom otpustu u našem pravu, u smislu njegovog zakonskog određenja, čini KZS.⁴ Prema odredbama čl. 9. KZS pored navedenih pretpostavki potrebno je da se osuđeni u toku izdržavanja kazne tako popravio da se može očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da neće vršiti krivična dela. Zakon dalje daje smernice koje treba da pomognu u odlučivanju o uslovnom otpustu. Tako će se uzeti u obzir vladanje osuđenika za vreme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza s obzirom na njegovu radnu sposobnost i druge okolnosti koje ukazuju da je postignuta svrha kažnjavanja. U pogledu uslovnog otpuštanja lica koje je izdržalo jednu trećinu izrečene kazne potrebno je da posebne okolnosti koje se odnose na ličnost osuđenog očigledno pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja.

U slučaju da se nadležni organ prevario u proceni da je postignuta svrha kažnjavanja, jer je osuđeni učinio novo krivično delo dok je na uslovnom otpustu (ili je otkriveno delo koje je učinjeno pre odlučivanja o uslovnom otpustu!) otvara se pitanje opoziva uslovnog otpusta. Uslovni otpust se obavezno opoziva ukoliko je uslovno otpušteni učinio krivično delo za koje je izrečena kazna preko jedne godine, a može se (a ne mora) opozvati ako je reč o osudi na kaznu do godinu dana (čl. 10. KZS).

Kao što je već napomenuto, naš sistem uslovnog otpuštanja ne poznaje nadzor nad uslovno otpuštenim, već je na osuđeniku samom da neizvršenjem novog krivičnog dela potvrdi procene uokvirene odlukom o uslovnom otpustu.

Kritika pozitivnopravnih pretpostavki uslovnog otpusta

Ovako koncipiran institut uslovnog otpusta u našem pravu trpi ozbiljne kritike. Pretpostavke za uslovno otpuštanje su široko i fluidno postavljene, sa mogućnošću diskrecionog odlučivanja od strane nadležnog organa. Na prvom mestu se može kritikovati nisko postavljena granica u pogledu izdržane kazne (polovina, pa i trećina izdržane kazne) s obzirom na to da ovako široki okviri (uz ostale mane koncepta) otvaraju prostor za suspenziju izrečene kazne u velikoj meri. Tako se može dovesti u pitanje smisao izrečenih odluka o kazni i uopšte svrha izricanja kazne. Posebno je problematično rešenje o mogućnosti (doduše izuzetnoj) uslovnog otpuštanja posle jedne trećine izdržane kazne. Ova mogućnost više izgleda kao pogodan (izrazito suspenzivni) korektiv izrečene kazne koji se primenjuje naknadno, u toku njenog izvršenja. Okolnost da se otpuštanje posle jedne trećine izdržane kazne retko primenjivala u praksi, kao i da je ta primena u negativnom smislu bila selektivna i egzemplarna,⁵ takođe odriče potrebu za postojanjem ovakve mogućnosti.

Treba napomenuti i to da ovako široki okviri nisu karakteristika većine uporednopravnih sistema, te postojeća rešenja dovode naše zakonodavstvo u raskorak sa stranim zakonodavstvima. Raskorak dolazi do izražaja naročito kada je u pitanju mogućnost uslovnog otpuštanja posle jedne trećine izdržane kazne. Smatra se da bi predviđanje mogućnosti uslovnog otpuštanja posle izdržanog dela kazne koji je kraći nego u većini drugih zemalja imalo opravdanja samo u slučaju da se kod nas na planu resocijalizacije osuđenih lica postižu bolji rezultati, što se ničime ne može dokazati.⁶

Uopšte, uslovno otpuštanje se može posmatrati kao naknadno odmeravanje kazne (tim pre što okolnosti koje nadležni organ uzima u obzir i te kako liče na one koje imaju uticaja na odmeravanje kazne) koje se vrši po prilično neuređenim pravilima. Neprilika je i u tome što se ovo odmeravanje vrši u toku izvršenja kazne, a može biti i te kako arbitrarno, te otvoriti pitanje derogiranja pravosnažne sudske odluke⁷ i dezavuisanja kaznene

3 Osnovni krivični zakon, Službeni list SFRJ, br. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90 i Službeni list SRJ, br. 35/92, 37/93, 24/94, 61/2001.

4 Krivični zakon Srbije, Službeni glasnik SRS, br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90; Službeni glasnik RS br. 16/90, 49/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 39/2003.

5 Stojanović, Z., Perić, O. (1996) *Komentar Krivičnog zakona RS i Krivični zakon RCG s objašnjenjima*, Beograd: Službeni glasnik, str. 22.

6 Ibid.

7 Stojanović, Z. (2002) *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd: Službeni glasnik, str. 263.

politike sudova u pogledu izrečenih kazni.⁸ Ovakva kritika je imala posebnu težinu kada je o uslovnom otpustu odlučivao organ uprave (Komisija za uslovni otpust, do 2002. godine).

Promena proceduralne dimenzije uslovnog otpuštanja je svakako korak napred u poboljšanju koncepcije samog instituta i otklanjanju prigovora da ne može jedan upravni organ odlučivati o tako važnom pitanju kao što je pitanje slobode (i to u postupku bez ikakvih procesnih garancija). Komisija za uslovni otpust, bez obzira na svoj paritetni sastav koji obezbeđuje zastupljenost suda, predstavljala je instrument u rukama upravnog organa sa ovlašćenjima da svojom odlukom izmeni sudsku odluku o izrečenoj kazni. Takvo rešenje dovodi u pitanje nezavisnu poziciju suda i sudske funkcije uopšte, jer je jedino sud ovlašćen da u predviđenom postupku izriče kaznu.⁹ Opređenje za princip stroge podele državne vlasti, nužno implicira stav da je sudska vlast ta koja treba da odigra odlučujuću ulogu i kod odlučivanja o uslovnom otpustu. Kada se uzme u obzir da su pretpostavke za dobijanje uslovnog otpusta neprecizno i veoma široko postavljene, onda garant protiv arbitrarnosti, zloupotreba i samovolje u primeni takvih širokih i fleksibilnih normi mora biti neko ko je (ili bi trebalo da bude) nezavistan, nepristrasan i objektivan.

Novo rešenje se smatra naprednim, jer ističe veći autoritet suda i pretpostavlja njegovu aktivnu ulogu u postizanju svrhe kažnjavanja, čime se na izvestan način ostvaruje jedinstvo dva do sada odvojena procesa: izricanja i izvršenja sankcija.¹⁰ Međutim, ni ovo rešenje ne ostaje bez prigovora. Najvažniji se tiče preopterećenosti redovnih sudova, kao i nemogućnosti efikasnog postupanja u predmetima kandidata za uslovni otpust. Naime, redovni sudovi nisu specijalizovani za ovaj problem, a postoji i mogućnost žalbe državnog tužioca na sudsku odluku. Tako se smatra da osuđenici

mogu provesti i sve vreme na izdržavanju kazne ne dobivši uslovni otpust, iako ispunjavaju uslove.

Opravljanje je i prigovor koji se tiče udaljenosti suda od procene ostvarenja svrhe kažnjavanja, a posebno specijalne prevencije, te njegovog odlučivanja samo na osnovu izveštaja uprave ustanove. Međutim, ovaj prigovor se mogao dati i Komisiji za uslovni otpust, s obzirom na to da je i ona rešavala na osnovu izveštaja ustanove, bez učešća kandidata u postupku, a često i ne pogledavši sudski dosije.¹¹ U tom smislu, kao mnogo bolji, doduše sistemski zahtevniji, pojavljuje se predlog da nadležnost za odlučivanje o uslovnom otpustu, ali i uopšte za izvršenje kazne zatvora pripadne posebnom sudu (sudu za izvršenje krivičnih sankcija). Druga mogućnost (čini se i realnija) jeste kreiranje posebnog odeljenja u okviru Vrhovnog suda koje bi aktivno pratilo izvršenje kazne lišenja slobode, te krajnje profesionalno i efikasno odlučivalo i o uslovnom otpustu.

Iako u nadležnosti suda, uslovni otpust i dalje ostaje više mogućnost nego što je pravo osuđenog lica, mada se često ističe da ovaj institut treba postaviti na nivo prava osuđenika.¹² Kada su ispunjene pretpostavke utvrđene zakonom – uslovni otpust se mora dati osuđenom. Svako drugo postupanje vodi arbitrarnosti u postupanju i umanjuje vrednost ne samo uslovnog otpustu nego i pravnom sistemu u celini.

Prihvatanjem stava da je uslovni otpust pravo, a ne predmet diskrecionih ocena, sistem uslovnog otpuštanja dobija u ozbiljnosti i pravnoj sigurnosti, penitencijarna praksa u sadržini, dok će za osuđenika to značiti veću motivacionu snagu. U vezi sa ovim jeste i pravo osuđenika na žalbu na odluku o uslovnom otpustu, čega do donošenja Zakonika o krivičnom postupku nije bilo. Ovo implicitno znači da se mogućnost uslovnog otpuštanja približava pravu na uslovni otpust. Korak dalje bi predstavljalo uvođenje mogućnosti da osuđeni aktivnije učestvuje u postupku (pored mogućnosti da inicira postupak i izjavi žalbu na odluku). Bilo bi dobro kada bi mogao da bude saslušan bar "ako je to potrebno i moguće" (što kao mogućnost postoji kod odlučivanja o uslovnom otpustu u slučaju da je uz kaznu izrečena mera bezbednosti obaveznog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, čl. 510. st. 4 ZKP).

8 Đorđević, M. (1996) "Razlozi za izmene i dopune i osnovne karakteristike opšteg dela Krivičnog zakonika SRJ prema radnom tekstu predloga", u: *Novo jugoslovensko krivično zakonodavstvo*, Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, str. 14.

9 Arnaudovski, Lj. (1987) "Pravosudni organi u izvršenju krivičnih sankcija", *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 4, str. 90; Slično i: Subotić, D. (1996) "Kazna lišenja slobode sa posebnim osvrtom na ukidanje smrtno kazne", u: *Teorijski i praktični problemi jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 32.

10 Lazarević, J. (1996) "Izmene i dopune u odnosu na sistem sankcija", u: *Novo jugoslovensko krivično zakonodavstvo*, Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, str. 21.

11 Šuković, M. (1971) *Uslovni otpust*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 152.

12 Stojanović, Z. (1984) "Uslovni otpust: problemi i perspektive", u: *Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu*, vol. 34. br. 1-2, str. 195.

I na kraju, kao važan nedostatak sistema uslovnog otpusta kod nas treba navesti nepostojanje nadzora kao konstitutivnog elementa uslovnog otpusta. Ovaj nedostatak ga udaljava od uporednopravnih rešenja, a dovodi u pitanje i samu suštinu ustanove uslovnog otpusta. Nedostatak ovog elementa u koncepciji uslovnog otpusta naglašava "pravu" pravnu prirodu ovog instituta. On ne može biti faza u izvršenju kazne lišenje slobode (što se javlja kao često određenje njegove pravne prirode u domaćoj, posebno penološkoj literaturi¹³), jer se osuđenik nalazi na slobodi bez ikakvih obaveza (osim da ne ponovi krivično delo). On je bez nadzora i bez ikakvog korektivnog tretmana. Pretnja opozivom uslovnog otpusta zbog učinjenog krivičnog dela ne može se nikako smatrati korektivnim tretmanom niti vrstom nadzora.

Uslovni otpust kao način izvršavanja kazne zatvora u vaninstitucionalnoj sredini u kojoj bi se evaluirali efekti izdržane kazne, pa i postignuti ciljevi toliko osporavane resocijalizacije¹⁴ može dobiti svoju kriminološku i penološku potvrdu samo ukoliko se isti prati, proverava i usmerava. Nadzor bi zapravo podrazumevao određene mere pomoći i podrške uslovno otpuštenom, što je u skladu sa nastojanjima da se osuđeni što lakše uključi u život na slobodi, ali istovremeno i blagovremeno reagovanje u slučaju opasnosti od vraćanja kriminalitetu.

U prilog tvrdnji da uslovni otpust nije faza u izvršenju kazne lišenja slobode, već znači suspenziju njenog izvršenja, govori i rešenje vezano za opoziv uslovnog otpusta, po kome se vreme provedeno na uslovnom otpustu ne uračunava u izdržanu kaznu. Ako bi uslovni otpust bio stadijum u izvršenju kazne zatvora, onda bi ovakvo rešenje značilo sasvim neopravdano produženje kazne.¹⁵

Tako ostaje zaključak da uslovni otpust u našem pravu u suštini predstavlja modifikaciju izrečene kazne, korektiv pravosnažne odluke o kazni koji treba primenjivati sa oprezom, a zbog pomenutih nedostataka njegovog normativnog uobličavanja. Najbolje bi svakako bilo ceo sistem uslovnog otpuštanja preurediti tako da se kriterijumi za

otpuštanje budu precizniji i diferenciraniji kako bi odgovorili ciljevima krivičnog prava i kriminalne politike, ali i pravne sigurnosti i pravičnosti. Iz tih razloga deo rada je poklonjen sistemu uslovnog otpuštanja u Francuskoj čija rešenja mogu da ponude dobre odgovore na pitanja koja opterećuju institut uslovnog otpusta u našem krivičnom pravu.

Uslovni otpust u francuskom krivičnom zakonodavstvu

Uslovni otpust je uveden u francusko zakonodavstvo 14. avgusta 1885. godine, dok su poslednje izmene u pogledu ovog instituta ozakonjene 15. juna 2000. godine (stupile na snagu 1. januara 2001). Inače, uslovni otpust u francuskom pravu regulisan je prevashodno odredbama Zakonika o krivičnom postupku¹⁶ (što je specifično u odnosu na uporednopravne sisteme koji ovu materiju regulišu odredbama materijalnog krivičnog prava i/ili zakonima o izvršenju krivičnih sankcija).

Zakon od 2000. godine (*Loi no. 2000-516*) je suštinski modifikovao pravila o uslovnom otpuštanju proširujući skup kriterijuma za uslovni otpust, ali i proširujući nadležnost sudije za izvršenje krivičnih sankcija i ustanovljavajući poseban organ pravosudnog karaktera, čime je zapravo ostvarena *juridizacija procedure* vezane za odlučivanje o uslovnom otpustu.

Po novim rešenjima nema više ministarske nadležnosti, odnosno nadležnosti organa uprave, već je proceduralna dimenzija u potpunosti stavljena u nadležnost suda. Kriterijum od koga zavisi nadležnost sudije za izvršenje krivičnih sankcija, odnosno posebnog pravosudnog organa za uslovni otpust jeste dužina izrečene kazne lišenja slobode.

Za kazne izrečene u trajanju od deset godina ili manje nadležan je sudija za izvršenje krivičnih sankcija. Takođe, on je nadležan i kada je u pitanju izdržavanje kazne od koje je ostalo tri ili manje godina do potpunog izvršenja. Kada su u pitanju kazne izrečene u trajanju dužem od deset godina i one čiji neizdržani deo iznosi više od tri godine, nadležne su regionalne jurisdikcije za uslovni otpust (*les juridictions régionales de libération conditionnelle*). Regionalne jurisdikcije su novina i ustanovljene su čl. 722-1 Zakonika o krivičnom postupku. Organizovane su pri apelacionim sudovima, a u drugom stepenu odlučuje Nacionalna jurisdikcija pri Kasacionom sudu.

Uslovi koji se tiču roka zavise od modaliteta izrečene kazne lišenja slobode, ali i od okolnosti vezanih za osuđenike. Opšti uslov jeste polovina

13 Atanacković, D. (1988) *Penologija*, Beograd: Naučna knjiga, str. 301; Arnaudovski, Lj. (1988) *Penologija*, Skopje: Kiril i Metodij, str. 455; Milutinović, M. (1976) *Kriminologija sa osnovama kriminalne politike i penologije*, Beograd: Savremena administracija, str. 437; Delić, N. (1996) "Uslovni otpust u kontekstu novih ideja koje se odnose na izvršenje krivičnih sankcija", u: *Teorijski i praktični problemi jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 242.

14 O kritici resocijalizacije: Ignjatović, Đ. (2000) *Kriminologija*, Beograd: Nomos, str. 335.

15 Stojanović, Z., "Uslovni otpust ...", str. 191.

16 *Code de procédure pénale*, (2002), Paris: Dalloz.

izdržane kazne (čl. 729 – 2). Međutim, kada je u pitanju kazna doživotnog zatvora potrebno je da je osuđenik izdržao petnaest godina, a kada je izrečena kazna praćena periodom sigurnosti (*la période de sûreté*) postoje posebna ograničenja u pogledu uslovnog otpuštanja.¹⁷ Ukoliko je reč o osuđeniku – povratniku, oštrij su uslovi za dobijanje uslovnog otpusta. Traži se da je osuđenik izdržao kaznu u trajanju koje je jednako dvostrukom iznosu preostalog dela, što bi u stvari značilo najmanje dve trećine izdržane kazne.

Novina u sistemu uslovnog otpuštanja od 2000. godine jeste i uvođenje nove pretpostavke za dobijanje uslovnog otpusta, a koja predstavlja akt pozitivne diskriminacije u korist osuđenika – roditelja. Da bi ova pretpostavka (roditeljstvo) dovela do uslovnog otpuštanja potrebno je da se radi o osudi na kaznu lišenja slobode u trajanju od četiri godine ili manje ili čiji je preostali (neizdržani) deo trajanja četiri godine ili manje, kao i da je reč o licu koje vrši roditeljsko pravo nad detetom mlađim od deset godina. Ovom pogodnošću se ne mogu koristiti oni koji su izvršili krivično delo nad maloletnikom.

Materijalne pretpostavke za uslovno otpuštanje se tiču postignutog stepena socijalne readaptacije osuđenika, odnosno potrebno je da je osuđenik pokazao ozbiljno zalaganje vezano za sopstvenu socijalnu readaptaciju. Zakon posebno ističe ispunjenje radnih obaveza i profesionalnog angažovanja ili uspeha i marljivosti u nastavi ili privremenom zaposlenju, odnos prema porodici, prema tretmanu, prema žrtvi (napori u pogledu obeštećenja žrtve). Ovo je u skladu sa navedenom svrhom uslovnog otpusta u čl. 729 – 1, po kome uslovni otpust teži socijalnoj integraciji osuđenika i sprečavanju recidiva.

Međutim, nova rešenja trpe i kritike. Prigovor se tiče nemogućnosti dobijanja uslovnog otpusta kada se radi o licima kojima je izrečena mera bezbednosti proterivanja stranca iz zemlje ili zabrana ulas-

ka na teritoriju Francuske (čl. 729 – 2), dok ova mera nije izvršena. Evropski sud pravde je ukazao na ovo ograničenje kao na indirektnu diskriminaciju, s obzirom na to da će u ovakvim slučajevima uvek biti reči o strancima.¹⁸

Pored ovog ograničenja u primeni uslovnog otpusta, postoji i ograničenje koje se tiče vrste krivičnog dela zbog koga je lice osuđeno na kaznu lišenja slobode. U slučajevima osude za terorizam i trgovinu opojnim drogama – uslovni otpust nije moguć. S druge strane, osuđenik ima pravo da odbije uslovno otpuštanje. Ovo pravo je 1998. godine koristilo oko 22% osuđenika centralnih i nacionalnih zatvora.¹⁹

U čl. 731. predviđene su i tzv. mere pomoći i kontrole. One treba da omoguće lakše uklapanje osuđenika u društvo, kao i nadzor i pomoć u pogledu ispunjenja uslova/obaveza koji su osuđeniku postavljeni u odluci o uslovnom otpustu. Za njihovo sprovođenje nadležni su sudija za izvršenje krivičnih sankcija i penitencijarna služba za probaciju. One se najčešće sastoje u psihološkoj podršci, ali i u materijalnoj pomoći koja se obezbeđuje preko različitih organizacija socijalne pomoći i dobrotvornih udruženja. Mere kontrole se odnose na mesto boravka, preseljenje, promenu zaposlenja i naravno, obavezu osuđenika da se odaziva na poziv sudije i socijalnog radnika.

Što se tiče trajanja uslovnog otpusta, odnosno utvrđenih obaveza, ako je u pitanju lišenje slobode s ograničenim trajanjem – minimalno trajanje je jednako neizdržanom delu kazne, a maksimalno podrazumeva dodavanje još jedne godine na pomenuti period, s tim da ukupno trajanje ne može preći deset godina. Ukoliko se radi o kazni doživotnog zatvora, trajanje uslovnog otpusta (mera i obaveza) se kreće između pet i deset godina. Za vreme uslovnog otpusta, uslovi postavljeni odlukom o uslovnom otpustu se mogu i menjati, a može doći i do opoziva uslovnog otpusta.

Razlozi za opoziv uslovnog otpusta su nova osuda za krivično delo, očigledno nedolično ponašanje ili zanemarivanje predviđenih mera, obaveza i uslova postavljenih odlukom ili docnije izmenjenih. O opozivu odlučuje sudija za izvršenje krivičnih sankcija po dobijenom mišljenju službe za probaciju ili regionalna jurisdikcija za uslovni otpust po predlogu sudije za izvršenje krivičnih sankcija. Važno je i to da se postupak opoziva zasniva na načelu kontradiktornosti, uz poštovanje prava na odbranu i načela efikasnosti.

17 Vreme sigurnosti (*la période de sûreté*) je takođe specifičan institut francuskog krivičnog prava. Prema čl. 132 – 23 Krivičnog zakonika, to je period u kome (za slučaj osude na kaznu zatvora u trajanju od deset ili više godina, a koja je izrečena za određena krivična dela, npr. zločin protiv čovečnosti, špijunažu, teška ubistva...) ne postoji mogućnost uslovnog otpuštanja niti drugih povoljnosti koje nudi francusko pravo (pravo na izlaske, na polu-slobodu...). Ovaj period traje do polovine izrečene kazne, a u slučaju osude na kaznu doživotnog lišenja slobode – 18 godina. Međutim, sud može posebnom odlukom odrediti trajanje "vremena sigurnosti" na dve trećine kazne ili u slučaju osude na kaznu doživotnog zatvora – 22 godine. U drugim slučajevima, kod osude na kaznu preko pet godina zatvora sud može odrediti trajanje vremena sigurnosti koje ne sme preći dve trećine izrečene kazne, odnosno 22 godine kada je reč o kazni u doživotnom trajanju: "Code Pénal", <http://droit.org/code/CPENALLL-132-23.html>

18 Poucele, P. (2001) *Droit de la peine*, Paris: P.U.F., str. 348.

19 Ibid.

Zaključak

Kompleksnost iznetog francuskog modela uslovnog otpuštanja i u materijalnoj i u procesnoj dimenziji, kao i njegovo oplemenjivanje novim rešenjima nesumnjivo pokazuju zanimanje države za ovaj institut i efekte koji se njegovom primenom ostvaruju, što nije slučaj sa našim modelom. Poslednja pozitivna izmena našeg sistema uslovnog otpusta dotakla se samo procesne dimenzije ovog instituta, ali je i ona ostala nedorečena i opterećena brojnim sumnjama. I uopšte, koncept uslovnog otpuštanja kod nas bi se mogao oceniti nedovršenim i površnim u poređenju sa rešenjima koje nudi francusko pravo. Naravno, uslovi u kojima se primenjuju ovi različiti modeli nisu isti, ali konceptijske ravni bi svakako mogle biti bliže.

Ostaje da se isprati kako započete promene u domenu uslovnog otpuštanja kod nas funkcionišu u praksi, ali istovremeno bi trebalo insistirati i na redefinisaniu njegovog materijalnopravnog koncepta (kao i na daljem usavršavanju procesnog), za šta francuska rešenja mogu poslužiti kao dobar uzor ili bar inspiracija.

Literatura:

Arnaudovski, Lj. (1987) "Pravosudni organi u izvršenju krivičnih sankcija", *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 4.

Arnaudovski, Lj. (1998) *Penologija*, Skopje: Kiril i Metodij.

Ašanacković, D. (1998) *Penologija*, Beograd: Naučna knjiga.

Delić, N. (1996) "Uslovni otpust u kontekstu novih ideja koje se odnose na izvršenje krivičnih sankcija", u: *Teorijski i praktični problemi jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Doeren, S.E., Hageman, M.J. (1982) *Community Corrections*, Cincinnati: Anderson Publishing Co.

Đorđević, M. (1996) "Razlozi za izmene i dopune i osnovne karakteristike opšteg dela Krivičnog zakonika SRJ prema radnom tekstu predloga", u: *Novo jugoslovensko krivično zakonodavstvo*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Ignjatović, Đ. (2000) *Kriminologija*, Beograd: Nomos.

Jeandier, W., (2000) *Code Pénal*, Paris: P.U.F.

Lazarević, J. (1996) "Izmene i dopune u odnosu na sistem sankcija", u: *Novo jugoslovensko krivično zakonodavstvo*, Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju.

Milutinović, M. (1976) *Kriminologija sa osnovama kriminalne politike i penologije*, Beograd: Savremena administracija.

Poucele, P. (2001) *Droit de la peine*, Paris, P.U.F.

Stojanović, Z. (1984) "Uslovni otpust : problemi i perspektive", u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 34, br. 1-2.

Stojanović, Z. (2002) *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd: Službeni glasnik.

Stojanović, Z, Perić, O. (1996) *Komentar Krivičnog zakona RS i Krivični zakon RCG s objašnjenjima*, Beograd: Službeni glasnik.

Subotić, D. (1996) "Kazna lišenja slobode sa posebnim osvrtom na ukidanje smrtne kazne", u: *Teorijski i praktični problemi jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Šuković, M. (1971) *Uslovni otpust*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Code de procédure pénale, Paris: Dalloz, 2002.

Code Pénal, <http://droit.org/code/CPENALLL-132-23.html>

Krivični zakon Srbije, Službeni glasnik SRS, br. 26/77 28277, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90; Službeni glasnik RS br. 16/90, 49/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 39/2003.

Osnovni krivični zakon, Službeni list SFRJ, br. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90 i Službeni list SRJ, br. 35/92, 37/93, 24/94, 61/2001.

Zakonik o krivičnom postupku, Službeni list SRJ, br. 70/2001.

Sladana Jovanović, M.A.

Possible changes in the legal concept of parole

The article is based on legal analysis of parole in Serbian Criminal Law emphasizing need for reconsideration of existing provisions and possible changes. The lack of supervision, broadly and not precisely defined legal presumptions for parole are criticized, especially from the aspect of noticeable gap between our and foreign concepts of parole. French parole system, recently modernized, is presented as a good model for prospective changes and improvement of our concept of parole.